

SOMOGYI FERENC

Messzelátó

Vázlat az észak-írországi (vallási köntösbe bújtatott) konfliktusokról

*„Túlontúl hosszú áldozat
változtat kővé egy szívet.
Mikor lesz vége?”*

(William Buttler Yeats Húsvét, 1916)

Az északír nemzeti identitás jelenlegi problémáinak komplex vizsgálata lehetetlen a nagy ívű történelmi folyamatok elemzése nélkül.¹ Ahhoz, hogy megérthessük, miért történnek erőszakos cselekmények napjainkban is Észak-Írországból – melyről a híradások a vallási ellentétek újabb kibontakozásaként számolnak be – nem árt ismerünk Írország történetének néhány fontos állomását a XVI. századi Tudor-korszaktól kezdődően.

Ezen korszaktól figyelhetjük meg azokat a hatásokat, melyeknek eredménye az írországi (mára pusztán észak-írországi) vallási ellentétek felszínre törése lett. A XVI. században Anglia protestáns, önálló – anglikán – vallású állammá vált. Az újkor folyamán három alkalommal tiporta sárba az angol armádia Írország függetlenségét, önállóságát és annak lakóit. A „zöld sziget” először a Tudor-házbeli uralkodók uralkodása alatt szenvedett vereséget az anglikán hódítóktól. Másodjára az angol polgári forradalom hadserege mért igen érzékeny csapást az ország önállóságára. A döntő csata helyszíne a boynei síkság volt (Pulszky Ferenc XIX. századi magyar politikust ottlétekor a mohácsi csatáértre emlékeztette).²

Amint tudjuk, az írek keresztény – katolikus – vallása a kereszténység korai szakaszára, az V. századra nyúlik vissza. A Szent Patrik által terjesztett hitet ez a nép nemcsak átvette, de mély vallásosságában szinte egy-

gyé vált a katolicizmussal. Angol támadók pedig protestánsok voltak. Ez talán már önmagában gerjesztően hat az ellentétekre, de a hódítók nem érték be a területek alávetésével, vallási asszimilációra is törekedtek. Ez a két tényező együttléte akár egy „bomba alkatrészeinek” szinonimájaként is használható. Ezt látszik igazolni – a szó szoros értelmében véve – Észak-Írország története napjainkban is.

Írországból a katolikus vallás egybeforrott a nemzet fogalmával. A korábbi időkben, ha támadás érte az ír territóriumot, támadás érte az ír katolikus vallást is. Az állandósuló támadások eredménye megszállás lett, ahol a katolikus ír hazafiak üldözötté váltak saját hazájukban. Ennél tovább tartott a hátrányos megkülönböztetés, a katolikus vallásuk folytonos üldöztetése. 1795-ben szélsőséges protestánsok csoportja megalakította az ország harmadik leigázójáról, Orániai Vilmosról elnevezett „Orániai Rendet”,³ mely máig jelen van Észak-Írországból.

1801-től Nagy-Britannia bekebelezte Írországot és ezzel létrehozta Anglia, Skócia, Wales és Írország Egyesült Királyságát. Az Egyesült Királyság népei közül az írek szinte gyarmati sorban „éltek”. Vallási asszimilációjuk függvényévé vált életben maradásuk. Ha egy ír elhagyta katolikus vallását és felvette az anglikán protestantizmust – bár még mindig nem eshetett azonos elbírálás alá egy angollal – sok, korábban zárt ajtó és lehetőség megnyílhatott előtte. Katolikusként földet szinte nem is birtokolhatott, valamint a hivatalok betöltésére sem kínálkozott sok esély (érdekes párhuzam figyel-

hető meg az újkori magyarországi viszonyokkal, különbség, hogy Magyarországon a protestantizmus, főként a református vallás fonódott össze a szabadságküzdelmekkel).

Protestáns képviselőként kerülhetett be az angol parlamentbe – ahonnan a katolikusok szintén ki voltak zárva – a dél-nyugat-írországi Clare megye küldötte, Daniel O'Connel. O'Connelnek, hogy az angol parlamentben –melyben ekkor már liberális dominancia figyelhető meg – szövetségeseiket, támogatókat szerezhessen, először segítenie kellett eltávolítani az angol részről veszélyesnek ítélt Feargus O'Connort, az ír nemzeti mozgalom akkori vezetőjét, saját korábbi harcostársát. Ettől kezdve O'Connor politikai útja a munkásosztályhoz, a chartista mozgalomhoz vezetett és az egyik legismertebb, legkeményebb képviselőjévé vált ezen mozgalomnak.⁴ O'Connel az angol liberális szövetségeseivel, a whigekkel – aminek eredeti jelentése ír útonálló volt – ezután keresztül tudta vinni a katolikus emancipációról szóló törvényt 1831-ben.

Írország népe az elmúlt évszázadok sorozatos háborúinak terheibe szinte belerokkant. Rengeteg volt a koldus, a földönfutó. Az ír bérlő (paraszt) száználmas kis kalyibájában éhezve, foszladozó rongyokba öltözve tengette életét, hiszen a földbérlet díja messze nem volt arányos annak bevételeivel. Az 1840-es évek rossz termésviszonyai beköszöntével ennek egy hosszan tartó, kegyetlen, a lakosság jelentős részét elpusztító éhínség lett a következménye. Ez óriási lökést adott az Észak-Amerikába irányuló kivándorlásnak.

A kontinensen a XIX. század első fele a nemzeti ébredés kora. Felszínre törnek az „ifjú” szervezetek.⁵ Ne gondoljuk azonban, hogy az ír katolikusok és protestánsok teljesen elszeparálódtak egymástól és folytonos merev ellentétek feszültek közöttük! 1858-ban megalakul az Irish Republican

Brotherhood (Ír Köztársasági Testvériség) elnevezésű szervezet, melynek írországi működését „a féni mozgalom”-nak nevezték. Ennek érdekessége, hogy helyet kaptak benne – a vezetésben is – katolikusok és protestánsok egyaránt. Óriási titoktartás mellett folytatták munkálataikat – az ellenállás megszervezését, a forradalom előkészítését –, így igen dinamikus, de ugyanakkor szigorú titoktartástól övezve haladt előre a mozgalom fejlődése. A sors ironiája (vagy inkább az angol titkosrendőrség hatékony munkája) folytán a szervezet vezetőit 1867-ben, a kirobbantandó forradalom előestéjén letartóztatták. A Köztársasági Testvériség azonban tovább élt, bár székhelyét az Amerikai Egyesült Államokba át kellett helyezni. A szervezet alkotta a XX. század elején kibontakozó szabadságmozgalmak mozgatórugóját is. Vallási különbségek tűntek fel érezhetően az ulsteri unionisták fellépésében, akik megalapították az Ulsteri Unionista Tanácsot⁶ 1905-ben, majd protestáns napot rendeztek 1912 szeptemberében. Önkéntes hadsereg verbuválódott Ulster-ben. Ekkor alakult meg az UVF⁷ protestáns milícia az ír önkormányzat hívei ellen. 1914-ben a brit parlament megszavazta a Home Rule-t – Írország önrendelkezését –, de az észak-keleti Ulster tartomány (a mai Észak-Írországot magába foglaló tartomány) lakosai – élükön az UVF tagjaival – kijelentették, hogy készek akár fegyverrel is szembefordulni a hatóságokkal, ha a Home Rule bevezetésre kerül. Nem akartak kiszakadni Anglia fősege alól. Ezt a magatartást nevezhetnénk akár *erőszakos lojalitás*nak is.

Tudnunk kell, hogy szinte kizárólag Írország észak-keleti része indult iparosodásnak a brit fennhatóság alatt. Angolok és skótok telepedtek le az ír szigeten. Ők voltak a gyáralapítók és a gyári szakmunkások, akik közé fokozatosan kerültek be az ír protestánsok is. Az ír protestánsok előszeretettel költöztek erre a vidékre a jobb megélhetést

biztosító munkalehetőség reményében. A katolikus lakosság csak a legalantasabb segédmunkákat kaphatta meg. A megkülönböztetés talán onnan eredt, hogy amíg nem minden protestáns vallású ulsteri vallott unionista nézeteket, addig a katolikusok összességét jellemezhetjük a függetlenség híveként. Tehát ők biztos, hogy az „unio ellenségei”.

Az a három betű, hogy IRA, manapság előítéleteket szül. Ez a rövidítés, valamint Sinn Fein is, a századelő szabadság-küzdelmeinek legjelentősebb ír szervezeteit takarja. Az IRA első egységét az ír szabadságmozgalom „fenegyereke”, Michael Collins szervezte meg 1917-ben. Az Ír Köztársasági Hadsereg nem reguláris haderő volt. A szervezet jellegzetességét a titkosság és a kizárólag gerilla harcra való felkészülés adja meg.⁸ Ezzel a harcmóddal azonban gyakran sikerült a brit hatóságok legkényesebb pontjaira igen érzékeny csapásokat mérni. Ezen a néven folytatták tovább – ma is – az észak-írországi katolikus fegyveres csoportok küzdelmüket. Eredetileg nem csak a katolikusok tartoztak bele, hanem az „Írek Hadserege” volt (habár az ulsteri függetlenség pártiak ma is így érzik), de ez megváltozott. Olyannyira, hogy az IRA két irányzatra szakadt: az Ideiglenes IRA-ra⁹ és a Hivatalos IRA-ra.¹⁰

A konfliktusok a szabadságmozgalmon belül akkor lángoltak fel, mikor az angol kormány hajlandóságot mutatott a meg egyezésre és kész volt elismerni Írország szabad állammá – brit domíniummá – válását –, amely igen komoly lépést jelentett a függetlenség kinyilvánításának lehetősége felé –, azzal a feltétellel, ha Ulster brit fennhatóság alatt marad. A szabadságharcosok két táborra szakadtak. Az egyik, Arthur Griffith és Michael Collins vezetésével a kiegyezés mellett volt (ők Deák Ferenc kiegyezési politikáját követték). A másik

irányzat, az „egységes köztársasági” politikai alakulat, Eamon de Valera vezetésével.

1921. december 6-án Londonban a kiegyezés párti Charles Barton tábornok, az IRA fővezére, valamint Lloyd George brit miniszterelnök megbízottja aláírásával létrejött a békeszerződés az Ír Szabadállam és az Egyesült Királyság között. Ezzel szakadás következik be a Sinn Fein (1905-ben alakult, jelentése: „Mi magunk”; az IRA-ban bekövetkező változások hatására ez is két – Ideiglenes és Hivatalos – frakcióra tagolódott), az Írország önállóságáért küzdő politikai erőben és az IRA-ban egyaránt.

Az észak-írországi határok kijelölésére egy határbizottságot hoztak létre. A bizottságtól várta a „Dél”, hogy minél kisebb területek maradjanak az unionista „Észak” fennhatósága alatt. Ez hamar konfliktusok forrásává vált. Az Orániai Rend provokációi egyre sűrűsödtek és az ulsteri kormány nem fordult ezekkel szembe, sőt a határok módosítása ellen lépett föl nyíltan. Ennek következménye a kettéosztott sziget testvérháborúja lett. Az Orániai Rend terrorja köszöntött be Észak-Írországban. Állandósultak a kormány új csendőrsztagainak razziai Belfastban, s ezeket követően az orániaiak valóságos tömegmészárlást rendeztek.¹¹ Sok-sok emberáldozatot követelt az 1922-ben kitört polgárháború is. „Dél”-en a két politikai arculat csapott össze, melyből végül de Valera irányzata került ki győztesen (1922-ben Arthur Griffith és 1923-ban Michael Collins halála is közrejátszott ebben).

Az IRA csoportjai azonban fokozatosan elvesztették a tömegek támogatását Ulsterben. 1923-ban a dublini kormány megszüntette a hadműveleteket, a polgárháború véget ért.¹² Az észak-írországi parlamentet és kormányt azonban a függetlenség ágensei továbbra sem voltak hajlandók elfogadni. Ugyan később ez mégis megtörtént, de

részvételükkel nem járultak hozzá annak munkájához, mivel céljuk továbbra is az egyesült Írország megteremtése volt. Nem a kormány megdöntésére, hanem az állam megsemmisítésére törekedtek, nem játszhatták a hagyományos parlamenti keretek közt maradó ellenzéki szerepet. Számos kísérletet tettek pedig erre. 1928-ban megalakult a Nemzeti Liga, melynek célja Írország egységének megteremtése volt. 1936-ban megalakult az Ír Unionista Szövetség. Ennek áthidaló szerepkört kellett volna ellátnia a tartomány nacionalistái¹³ republikánusai¹⁴ és a Fianna Fáil¹⁵ („a végzet katonái”, ír kispolgári nacionalista párt) között. Végül azonban ezek nem vezettek eredményre. Itt volt a rákfenéje annak a dilemmának, amely azóta is fertőzi Észak-Írország politikai életét.¹⁶

A harmincas évek folyamatos válság és munkanélküliség időszaka volt északon. A kormánynak a kereskedelem és az ipar ösztönzését célzó intézkedései szinte teljesen eredménytelenek maradtak. E magas munkanélküliség mellékterméke a szektás harcok felélédeése, s az erőszakkampány kiújulása lett. A fel-felerősödő erőszakhullám a negyvenes évekig húzódott el.¹⁷ A II. világháború „munkalehetőségei” oldották fel ezt az állapotot.

1956 és 1962 között újabb erőszakos korszak bontakozott ki. Az ír kormány azzal vádolta a briteket, hogy megsértették az Emberi Jogok Európai Konvencióját.¹⁸ A vádak egyik sarkpontja a konvenció 3. törvénycikkének megsértése, amely kimondja: „...kínzásnak, embertelen vagy megáldozó bánásmódnak, illetve büntetésnek senkit nem szabad alávetni.”¹⁹ Nacionalista tüntetések kezdődtek. Ezeket sokszor a brit rendőrség oszlatta fel. 1965-ben az észak-írországi nacionalista vezetők elfogadták a hivatalos ellenzék szerepét.²⁰ Még ugyanebben az évben azonban megalakult a szélsőséges UVE.²¹

A politikai életben való részvétel ellenére mindkét oldalon tovább folytatódtak a provokációk, az erőszakos cselekmények. Egyik állomásának tekinthető – bár az erőszakos cselekmények felszámolására indult – az 1973-as „Motorman hadművelet” névvel fémjelzett páncélos megszálló hadmozdulat, melyben 21 000 brit katona vett részt. Ez volt a legnagyobb arányú brit hadművelet a szuezi válság óta.²²

1974-ben munkáspárti kormány került hatalomra. Ezáltal megváltozott a brit belpolitika. A Munkáspárt, amely állítólag szocialista elvek talaján áll, aligha ismerhette be, hogy az észak-írországi konfliktus gyarmati jellegű. E korszakban jelenik meg és terjed el az „ulsterizálódás” és a „köztörvényesítés” fogalma. Az erőszakhullámok azonban egymást követték. Ne gondoljuk, hogy csak az Ideiglenes IRA hajtotta végre az erőszakos cselekményeket. Gyakorivá váltak az álarcos, csuklyás UDÁ-harcosok²³ rendszeres rajtaütései a katolikus negyedeken, s elhurcolták az IRA-val rokonszenvezőket, még ha csak a fegyverszünetet tartó Hivatalos IRA-val szimpatizáltak is. A brit hírszerzők állhatatos munkája alapján készült becslések 1979-ben az Ideiglenes IRA mintegy ötszáz jól kiképzett és felfegyverzett „főállású” aktivistájáról számolnak be. Aktív egységeiket az Északi Parancsnokság irányítja.²⁴ Napjainkban is nagy vihart kavarnak az Orániai Rend provokatív felvonulásai, melyekkel a Rend célja ellenfelei provokálása, mely már többször erőszakos cselekmény kirobbantója volt. Az 1916-os dublini felkelés egyik vezetőjétől²⁵ származik az IRA egyik jelmondata: „Amíg Írország bírja ezeket a sírokat, a rab ír földön soha nem lesz béke”.²⁶

Különbségek tapasztalhatóak az önmagukat nemzeti kategóriákba sorolók között. Karen Threw 1968–1992 között végzett kutatásokra alapozza az észak-írországi lakosság körében elterjedt megnevezéseket.

Eszerint a nemzeti identitásuk meghatározására az észak-írországi katolikusok *írnek* vallják magukat, míg protestáns honfitársaik – kik ugyan etnikailag azonosak velük – azonban nem használják ezt a kifejezést. Önmagukat illetően inkább az *ulsteri*, *brit* vagy *északír*²⁷ kifejezést alkalmazzák. A nyílt erőszakos konfliktusok megjelenése a protestáns és a katolikus közösségen belül egyaránt létrehozott egy olyan kisebbséget, amely nemzeti identitását északírként határozza meg. Ehhez az új kategóriához általában azok vonzódnak, akik szeretnének elhatárolódni a „zavargásoktól” (Karen Threw). Ennek használói vallási felekezetre való tekintet nélkül elutasítják az erőszakos cselekményeket. Tehát az északír megnevezés talán az a kategória, mely összekötő kapcsolóként, egyfajta hídként szolgálhat a két tábor ellentétei között. Észak-Írországból egy, az 1990-es évek elején készített felmérés szerint azoknak, akik írnek vallják magukat 80%-a katolikus, a fennmaradó protestáns közösség sem anglikán, hanem a maradék 20%-ból 18% református vallású.²⁸ Jelenleg úgy tűnik, az ír identitástudat még igen stabil alapokon áll. Reneszánszát éli a gael nyelv, kultúrájuk megszilárdításáért sok intézkedést tesznek. Igyekeznek megőrizni identitásukat, kultúrájukat az Európai Unió tagállamaként is. Ki tudná azonban megmondani, hogy néhány emberöltő elteltével milyen szinten beszélhetünk a határok összerosódásáról? Végbemegy-e teljesen az Európai Unió kebelén, vagy képes lesz megtartani nemzeti identitástudatát, kultúráját bármely európai nép is? Mindenesetre figyelemre, óvatosságra int, nehogy a gazdasági és politikai egység létrehozásának közvetkezményeként kultúrák tűnjenek el a kozmopolitizmus ködfelhői alatt.

Jegyzetek

- ¹ MURÁNYI ISTVÁN – BERÉNYI ZOLTÁN: Demokratikus magatartásformák és nemzeti hovatartozás magyar és északír egyetemisták körében. In *Regio*, 1997/3–4. sz. 149.
- ² CSORBA ANDRÁS: *Magyar-ír kapcsolatok 1867-ig*. A Tisza István Tudományegyetem angol szemináriumának kiadványa. Debreceni angol dolgozatok. 10. Debrecen, 1944, 45.
- ³ Szélsőséges protestáns „vallási szervezet”, erős kötődése van az unionista párthoz. JACK HOLLAND: *Too long a sacrifice*. New York, 1981, 9.
- ⁴ ARATÓ ENDRE: *Nemzetiségi kérdés Nagy-Britanniában*. 1978, 59.
- ⁵ Ilyenek például: az Ifjú Írország, az Ifjú Finnország, vagy a Fiatal Magyarország szervezetei.
- ⁶ T. W. MOODY – F. X. MARTIN: *The Course of Irish Histor.* Cork, 1994, 214.
- ⁷ Ulster Volunteer Force (Ulsteri Önkéntes Haderő)
- ⁸ Sajtó Erőnkéből. Az írek Sinn Féin mozgalmanak ismertetése, 1942/43. 19.
- ⁹ Ez a terrorista csoportnak kikiáltott alakulat. Az észak-írországi erőszakos cselekmények szervezője és bonyolítója. Ők a Provisionals, azaz „provók”.
- ¹⁰ 1972-ben fegyverszünetet hirdettek meg, amely azóta is tart részükről. Nem vetik el a fegyveres küzdelmet, de céltalannak tartják a terrorista módszereket. Vezérkara Dublinban tevékenykedik. Politikai ellenfeleik „tapadók”-nak gúnyolják, sőt Sztálinista, kommunista szervezetnek nevezik őket.
- ¹¹ DESMOND GRAVES: *Az Ír válság*. Budapest, 1973, 43.
- ¹² Uo.
- ¹³ Az észak-írországi nacionalisták csoportja.

- ¹⁴ Akik egyesíteni akarják Írországot. Túlnyomó többségük katolikus. Holland: i. m. 7.
- ¹⁵ De Valera 1933-ban kilépett a Sinn Fein-ből és megalapította a Fianna Fáil ír nacionalista csoportot. A szervezet Írországból működött.
- ¹⁶ Moody–Martin: i. m. 216.
- ¹⁷ Uo. 218.
- ¹⁸ Az alapvető polgárjogok védelmében hozott törvényeket. Holland: i. m. 104.
- ¹⁹ Uo. 105.
- ²⁰ Moody–Martin: i. m. 220.
- ²¹ Illegális protestáns félkatonai szervezet.
- ²² DESMOND GRAVES: *Az Ír válság*. Budapest, 1973, 235.
- ²³ Ulster Defence Association (Ulsteri Védszövetség). Közülük sokan a feloszlott ulsteri önkéntes rendőrség egykori tagjai voltak.
- ²⁴ Holland: i. m. 195.
- ²⁵ James Connollytól.
- ²⁶ Holland: i. m. 203.
- ²⁷ WADDEL NEIL–CAIMS: Identity preferences in Northern Ireland. In *Political Psychology*, 12. No. 2. 1991.
- ²⁸ Lásd az 1. jegyzetet 150.

